

ÎNVĂȚĂMÂNTUL TEOLOGIC SEMINARIAL DIN ROMÂNIA TRADIȚIE ȘI PERSPECTIVE¹

PR. PROF. DRAGOȘ BAHRIM

(Seminarul Teologic Liceal Ortodox „Sf. Vasile cel Mare” Iași)

The Theological Seminary Education in Romania - Traditions and Perspectives -

ABSTRACT

Theological seminaries in Romania have a bi-secular tradition. Being the oldest secondary schools which functioned in Romanian Principalities, they reached a special prestige until 1948, when they were dissolved by the communist regime. During the communist period, the theological education took place exclusively under the patronage of the Church, being extremely marginalized. After 1989, the pre-university theological schools were reestablished in most bishoprics. This article presents the major contribution that Theological Seminaries acquired in opening more perspectives in modern Romanian educational system.

Educația a fost o preocupare permanentă a Bisericii lui Hristos. Una din dimensiunile sale fundamentale este cea educativă. După porunca Învățătorului Hristos, de a învăța toate neamurile (Matei 28, 19), Biserica a susținut de-a lungul veacurilor, prin diverse forme instituționale, educația tinerilor creștini, a celor care se pregăteau să intre în Biserică (a catehumenilor) și, în paralel, pregătirea specială a celor care intrau în cler².

Tradiția învățământului seminarial românesc

Învățământul teologic de tip seminarial organizat în România, este o creație a epocii moderne. Totuși, înființarea primului Seminar Teologic în 1803, de

¹ Textul de față a făcut obiectul unei comunicări în cadrul Simpozionului „Rolul și locul învățământului religios și teologic în România”, organizat de Ministerul Culturii și Cultelor – Secretariatul de Stat pentru Culte, București, 18 mai 2006, și a mai fost publicat ulterior în volumul lect. dr. Adrian LEMENI, Bogdan DEDU (editori), *Învățământul religios și teologic în România*, Ed. Tehnomedia, Sibiu, 2006, pp. 49-58.

² O privire de ansamblu a educației creștine ortodoxe, fără nici o referire însă la spațiul românesc, se poate găsi la John L. ELIAS, *A History of Christian Education. Protestant, catholic and orthodox perspectives*, Krieger Publishing Company, Malabar, Florida, 2002, pp. 223 – 253

către Mitropolitul Veniamin Costachi la Mănăstirea Socola de lângă Iași, nu vine pe un teren vid. În toată perioada medievală au existat pe lângă mănăstirile mai mari școli bisericești care pregăteau candidați pentru preoție. Alții își dobândeau învățătura în numeroasele școli bisericești care funcționau pe lângă centrele eparhiale din toate ținuturile române (de exemplu la București, Iași, Râmnic, Buzău, Argeș, Roman, Rădăuți, Huși sau Alba Iulia). De asemenea, o parte din școlile superioare, înființate de domnitorii Moldovei sau ai Țării Românești, pregăteau și tineri care se hirotoneau. Remarcăm aici Colegiul lui Vasile Lupu de la Mănăstirea Sf. Trei Ierarhi din Iași (1640), Colegiul greco-latin din Târgoviște, întemeiat în 1646 de Matei Basarb sau Academia de la Sf. Sava din București, înființată în 1679 de Șerban Cantacuzino, reorganizată în 1694 de Constantin Brâncoveanu, școala de pe lângă biserica Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului fondată încă de la sfârșitul secolului al XV-lea. Durata de viață a acestor școli a fost variabilă, în funcție de vitregiile vremurilor³.

Bazele unui învățământ teologic modern le pune la Iași luminatul Mitropolit Veniamin Costachi, în 1803, în chiar primul său an de păstorire pe scaunul Moldovei. Acesta înființează cu sprijinul domnitorului Alexandru Moruzi (1802-1806) la Mănăstirea Socola o „seminarie”, adică „o școală cu dascăli procopsiți în limba moldovenească ca să fie pentru învățătura feciorilor de preoți”. Mitropolitul dorea ca prin această școală să ridice nivelul cultural al clerului din Moldova și să stabilească un nou statut social viitorilor slujitori ai Bisericii⁴. Domnitorul va sprijini financiar Seminarul chiar din 1804 cu o subvenție anuală de 2500 lei din visteria țării. Din 1840, ca o recunoaștere a meritelor ctitorului ei, domnitorul Mihail Sturdza va hotărî ca școala să se numească „Seminaria Veniamină”.

În Seminarul de la Iași, încă de la început, paleta disciplinelor care se studiau nu a fost orientată în mod exclusiv spre teologie. Pe lângă teologie se studia gramatica și limba română, latina, greaca, aritmetica, logica, istoria universală, filosofia, retorica și altele. Prestigiul școlii a crescut foarte mult pe parcursul secolului al XIX-lea, conducerea Moldovei înțelegând rolul educativ extrem de important pe care îl avea această școală în țară, prin preoții care învățau aici. Aceștia au fost principalii luminători ai românilor în secolul al XIX-lea până la apariția școlilor normale. Corpul profesoral al Seminarului ieșean s-a bucurat în

³ O prezentare generală a învățământului teologic seminarial în România face Pr. Prof. Dr. Mircea PĂCURARIU, „Învățământul teologic seminarial în Biserica Ortodoxă Română”, în vol. Pr. Mihai VIZITIU, Pr. Dragoș BHRIM, A. TIMOFTI (coordonatori), *Două secole de învățământ teologic seminarial (1803-2003)*, Ed. Trinitas, Iași, 2003, p. 86-109.

⁴ Împlinirea a doua sute de ani de la înființarea Seminarului de la Socola a fost marcată de publicarea unui volum aniversar, menționat în nota 2 mai sus. O prezentare de ansamblu a Seminarului Veniamin de la Iași se poate găsi în același volum, Pr. Prof. Dragoș BHRIM, Prof. Adrian TIMOFTI, „Seminarul Veniamin Costachi” (1803-1948), pp. 7-85.

secolul al XIX-lea de prezența unor mari personalități care considerau drept o cinste predarea în această școală. Menționăm pe episcopul Melchisedec Ștefănescu, academicianul Constantin Erbiceanu, unul din primii clasiști români, profesor la Iași între 1871 și 1886, Dimitrie Boroianu, Anton Velini, care va deveni primul director al Școlii Normale din Iași, profesor între 1839 și 1854, academicianul Anastasie Fătu, întemeietorul Grădinii Botanice din Iași.

După modelul Seminarului de la Socola se înființează Seminarul din Huși în 1852 și Seminarul din Roman 1858. În același timp funcționa și un Seminar monahal la Mănăstirea Neamț, însă cu unele sincope.

În Țara Românească s-au deschis în 1836 *Seminarul Central* din București, Seminarul din Buzău și Seminarul din Curtea de Argeș, iar în 1837, Seminarul din Râmnicu Vâlcea, toate cu câte patru ani de studii. În 1872 s-au deschis și cursurile Seminarului Nifon Mitropolitul din București.

În 1893, prin *Legea clerului mirean și a seminariilor* s-a reorganizat învățământul teologic, ridicând cursurile până la opt ani de studii. Existau două tipuri de seminarii: cele inferioare, cu trei ani de studiu (Roman, Curtea de Argeș și Râmnic) și superioare, cu cinci ani de studiu (Seminarul Veniamin din Iași și cele două Seminarii din București). Absolvenții seminarului inferior erau primiți în seminariile superioare pe bază de examen sau se înscriau la alte școli secundare. Prin lege, era permisă doar hirotonia absolvenților a opt ani de seminar.

În ceea ce privește finanțarea seminariilor, trebuie spus că la începutul secolului al XIX-lea ele erau finanțate prin Eforia Școlilor, iar din 1862, prin Ministerul Instrucțiunii și Cultelor. Prin *Legea Instrucțiunii Publice* din 1864, seminariile au fost considerate instituții de instrucțiune publică (nu privată) secundară. Se recunoștea prin aceasta rolul major pe care acest tip de școală îl ocupa în sistemul educațional al timpului. Prin aceeași lege, doar instrucția primară era obligatorie și integral gratuită.

Articolul 255 din aceeași lege afirma „Seminariile vor fi fondate și întreținute cu cheltuiala statului, cu scopul de a produce preoți de mir și alți ecleziastici”. Rolul Seminariilor era, deci, unul public, furnizând țării preoți, de care era nevoie ca și de învățători, asistente sau ofițeri. Prin aceasta se justifică finanțarea mare de care se bucură în această perioadă. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, 25 % din bugetul Ministerului mergea în învățământul secundar⁵. Pentru Seminarii, autoritatea superioară era chiar Ministerul, iar Mitropolitul și episcopii care le patronau aveau o „autoritate specială”, de regulă ei intervenind direct mai rar. Principalele decizii legate de școli erau însă luate de Minister.

⁵ Cf. Dan Constantin RĂDULESCU, „Învățământul public din România în secolul al XIX-lea – evoluție și consecințe sociale”, în *Calitatea vieții*, vol. XIV, 2003, nr. 2.

La începutul secolului al XX-lea au fost înființate sau reînființate și alte Seminarii, cu o existență mai mult sau mai puțin sigură. Seminarul monahal de la Mănăstirea Neamț, Seminariile din Galați (1908), Râmnicu Vâlcea (1908), Craiova (1922-1930), Câmpulung, pentru orfanii de război (1922), Constanța, Dorohoi, Pomârla, Botoșani, Sibiu. La reforma învățământului din 1948 mai funcționau cele două Seminarii din București („Central” și „Nifon”), precum și Seminariile din Iași, Roman, Râmnic și Buzău⁶.

În 1948, prin *Legea pentru regimul general al cultelor* se desființează toate Seminariile teologice, ținându-se cont și de faptul că mulți dintre profesorii și elevii acestor școli se opuneau noii orânduiri instaurate. În același timp, prin Decretul 176 din 2 august 1948, au fost confiscate toate proprietățile și bunurile bisericesti folosite pentru învățământ. Este momentul îndepărtării complete a religiei și învățământului teologic din învățământul public.

S-a încheiat astfel, în mod violent, o tradiție glorioasă a unui tip de învățământ care a dat României mari personalități laice, dar și mii de absolvenți preoți, care au lucrat cu devotament la ridicarea spirituală și la educarea neamului nostru. Absolvenții Seminarului ieșean, de exemplu, nu urmau în mod exclusiv preoția. Marea majoritate a lor făceau însă acest lucru. Restul își continuau studiile la Drept sau Medicină, Istorie sau Litere, alții deveneau ofițeri.

Prin același Decret 176/1948 se stabilea că organizarea învățământului teologic trebuia făcută exclusiv sub tutela Bisericii, însă sub controlul strict al Statului. Puteau exista Seminarii Teologice monahale, Școli de cântăreți bisericesti și două Institute Teologice de grad universitar (la București și Sibiu). Prin excluderea învățământului teologic din învățământul de stat, Statul comunist încerca împingerea acestuia la periferia sistemului de învățământ.

Seminarul teologic tradițional românesc fusese o școală extrem de serioasă, care urmărea nu doar pregătirea teologică, ci și o pregătire de cultură generală temeinică. Mai mult decât atât, în perioada comunistă, diplomele școlilor teologice patronate de Biserică nu aveau valabilitate decât în cadrul Bisericii. În ciuda tuturor realizărilor din această perioadă, școala teologică a fost profund marginalizată, cu intenția vădită de a se reduce pe cât posibil influența ei în societate. Până în 1989 au funcționat șase Seminarii Teologice, anume la București, Buzău, Mănăstirea Neamț, Cluj, Craiova și Caransebeș, care au contribuit, împreună cu cele două institute de grad universitar, cu toate restricțiile la care au fost supuse, la formarea clericilor de care avea nevoie Biserica.

⁶ Cf. Pr. Prof. Dr M. PĂCURARIU, *op.cit.*, p. 103.

Oportunități și dificultăți actuale

Mutația educațională fundamentală generată de schimbarea regimului comunist din 1989, în învățământul teologic seminarial a fost dată de reintegrarea acestuia în învățământul de stat. Entuziasmul primilor ani de după Revoluție, precum și libertatea de care a început să se bucure Biserica, a făcut ca în această perioadă, pe lângă Seminariile care au existat în perioada comunistă, să se redeschidă și altele care au fost desființate sau să se înființeze altele în localități care nu avuseseră niciodată seminar. Cele mai multe eparhii ortodoxe au înființat pentru nevoile pastorale, seminarii în care au fost școlarizați mii de tineri care astăzi sunt preoți în parohiile din țară sau diaspora.

În prezent, în Patriarhia Română, există 36 de Seminarii și în alte trei licee din țară există clase cu profil teologic. În anul școlar 2004 – 2005 au fost înscriși în seminariile teologice 6.451 elevi, îndrumați de 672 profesori.⁷

Atât prin numărul lor, prin resursele financiare și umane pe care le implică, vedem contribuția pe care școlile teologice de tip preuniversitar o aduc în societatea de astăzi și care nu este deloc de neglijat. Dimpotrivă, cred că importanța acestor școli pentru societatea românească este una majoră, de aceea o reflecție realistă asupra punctelor tari, dar și asupra dificultăților cu care se confruntă seminariile teologice azi, este binevenită.

A. Puncte tari și contribuții

1. *Educația teologică de bază* pe care o oferă seminariile nu poate fi înlocuită de nici o altă formă de învățământ. Situată în continuarea educației religioase din școala gimnazială și bisericească, Seminarul anticipează pregătirea perfecționată și specializată din Facultățile de teologie. În contextul reformelor de astăzi din învățământul superior în care sunt implicate și Facultățile de Teologie (conform *Declarației de la Bologna*), anii de licență se reduc în Facultăți la un număr de trei. Timpul scurt în care este parcurs de către studenți, un curs de bază cum ar fi cel de Studiul Noului Testament, Liturgică sau Dogmatică nu permite o solidificare reală a cunoștințelor. În schimb, după parcurgerea timp de patru sau cinci ani a lecțiilor din aceleași discipline, profesorului universitar îi revine o sarcină mult mai ușoară, anume de a șlefui competențele generale și specifice dobândite în Seminar. Pentru alte discipline, cum ar fi muzica bisericească (psaltică), de exemplu, asimilarea lor la vârsta de 20 de ani cu 1 oră pe săptămână este aproape imposibilă. Pentru muzică, aceste competențe dobândite de elevi în timpul Seminarului sunt cele fundamentale (aici se fac 3-4 ore/ săptămână). Ca o

⁷ Conform datelor furnizate pe pagina oficială a patriarhiei Române, www.patriarhia.ro

observație personală, marea majoritate a membrilor corurilor Facultăților de Teologie sunt foști absolvenți ai Seminarilor.

De asemenea, în contextul noilor schimbări ar trebui insistat pe corelarea curriculumului Facultăților cu cel al Seminarului, prin realizarea unor întâlniri și proiecte comune la care să participe reprezentanții ambelor forme de învățământ; o idee ar fi participarea directorilor Seminarilor Teologice la Congresele Naționale ale Facultăților de Teologie Ortodoxă.

2. *Cultura generală de bază* se realizează în Seminarii, în primul rând prin parcurgerea trunchiului comun de discipline impus de includerea Seminarului Teologic în învățământul de stat. Acest lucru îi conferă Seminarului dimensiunea liceală.

Pe lângă aceste discipline se studiază limbile clasice (greaca veche, latina iar la Iași chiar și slavona). Acestea erau absolut fundamentale în școala românească, iar astăzi se mai studiază foarte rar și în general fără interes în alte școli decât în Seminar (de exemplu în județul Iași, Seminarul este singura școală în care se mai studiază limba greacă veche).

Pentru un teolog însă, limba greacă face parte din pregătirea fundamentală. Nu se poate studia Noul Testament sau patristica fără ea. Pe lângă aceasta, în Facultățile de teologie care își structurează planurile de învățământ pentru a se conforma *Declarației de la Bologna* se discută în momentul de față de renunțarea la limba greacă în timpul primului ciclu pentru a o rezerva la masterat. Iată că, în aceste condiții, Seminarul se arată încă odată util prin pregătirea filologică de bază.

3. *Spiritualitate și viață comunitară*

Seminarul cultivă în mod specific rugăciunea personală și rugăciunea comună. Elevii deprind să se roage împreună, să învețe, să muncească, să trăiască împreună. Aici timpul pe perioada anilor de Seminar trebuie împărțit între studiu, rugăciune și viață spirituală, muncă, activitate comunitară.

Este, în același timp, o școală a cultivării libertății responsabile, când în foarte multe școli libertatea este înlocuită de libertinaj. Lipsa oricărui fel de cenzură morală astăzi primejduiește spiritual tinerii, iar lucrul acesta ne îngrijorează deoarece cei mai mulți dintre ei au fost botezați, deci sunt membri ai Bisericii.

Vedem de asemenea că s-a degradat starea de disciplină din școlile de azi, iar cazurile de violență, de consum de alcool, de droguri s-au înmulțit; de aceea, o școală, în care disciplina este o componentă esențială, e absolut necesară.

Există însă și pericolul ca și elevii din Seminarii să fie influențați de tot ceea ce-i asaltează din exterior (libertinaj, secularizare) și aceasta e una din dificultățile cu care ne confruntăm azi.

4. Conștiință și acțiune misionară

Seminariile teologice sunt niște școli misionare. Ampla activitate extrașcolară pe care o desfășoară are un puternic caracter misionar. Toate școlile au coruri, formații artistice care participă la diverse manifestări artistice sau concursuri, unde elevii seminariști au participări remarcabile.

Una din activitățile misionare curente ale tinerilor este cea din parohii. Ei vin recomandați de parohiile noastre și în paralel cu activitățile de la Seminar desfășoară și activități liturgice (susțin cu cântări stranele), sociale sau catehetice în parohii.

Misionarismul lor nu este doar în țară, ci și în comunitățile din diaspora, aceasta mai ales în ultimii ani, când foarte mulți dintre români au părăsit România temporar sau definitiv (numărul românilor emigrați se estimează azi la câteva milioane). De asemenea, mulți din elevii seminariști au chiar părinții sau frații emigrați, ceea ce face ca ei să aibă legături directe cu aceste comunități. De aceea s-ar impune pentru perioada următoare stabilirea unor legături mai strânse între eparhiile din țară și cele din diaspora, cu contribuția școlilor teologice în vederea sprijinirii acestora din urmă la nivel pastoral și misionar, de vreme ce nu există școli de teologie românești în afara granițelor țării.

5. *Educarea valorilor tradiționale în comunitățile locale* este o altă componentă fundamentală a școlii teologice preuniversitare. Sunt promovate și susținute toate valorile tradiționale care țin de normalitatea vieții umane și care astăzi se degradează în contextul secularizării accentuate la care este supusă societatea noastră.

De asemenea Seminariile sprijină școlarizarea elevilor din mediul rural. Este evident faptul că satul românesc a cunoscut în ultimii ani o profundă degradare și inculturalizare. Învățământul din mediul rural a scăzut foarte mult în calitate, în special, din cauza subfinanțării sale și a lipsei cadrelor didactice calificate. Seminariile împreună cu parohiile susțin școlarizarea elevilor din mediul rural și prin faptul că dispun de condiții bune de cazare și masă. Ca un exemplu, în 2005, 38% din elevii înscriși la Seminarul din Iași în clasa a IX-a au fost din mediul rural, iar în 2006, 46%.

Multe comunități locale au simțit rolul educațional important pe care îl joacă seminariile teologice și au sprijinit financiar, consistent, dezvoltarea acestor școli. Un exemplu elocvent este tot Seminarul din Iași, pentru care au fost alocate din partea Consiliului Local și Primăriei Iași aproape 1,5 milioane euro pentru construirea unui nou sediu, modern, între anii 2000-2005.

6. *Promovarea valorilor umane și deschiderea europeană* este o ultimă trăsătură a Seminarilor noastre teologice, pe care vrem să o subliniem. Profundul umanism al acestor școli are drept izvor divino-umanitatea lui Hristos Domnul, Cel care este mărturisit și trăit aici, ca și în Biserică. O conștiință teologică autentică înseamnă o

conformare permanentă cu poruncile Evangheliei și în același timp o valorizare maximă a persoanei umane. Formarea unei conștiințe teologice autentice înseamnă o educație pentru libertate responsabilă și demnitate umană. Cred că astăzi este de nedespărțit formarea teologică de promovarea valorilor umane.

În contextul integrării europene amintim faptul că seminariile teologice prin colaborările pe care le au, au anticipat la nivelul învățământului acestui proces încă de la începutul anilor 1990. Au existat colaborări cu școli sau instituții bisericești din Franța, Germania, Elveția, multe legături stabilindu-se în general prin intermediul centrelor eparhiale.

Astăzi, există mult mai multe oportunități de colaborare cu școli din străinătate, în special prin proiectele finanțate de Agenția Națională Socrates⁸. În cadrul Consfătuirii Directorilor Seminariilor Teologice din cadrul Mitropoliei Moldovei și Bucovinei cu reprezentanții Facultății de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae” din Iași, din 9 mai 2006 de la Seminarul Teologic Mănăstirea Neamț, Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Daniel a insistat asupra acestui aspect, subliniind faptul că Seminariile teologice trebuie să urmărească cu precădere astăzi *calitatea, cooperarea între școli și competiția europeană*.

B. Dificultăți actuale

Este lesne de înțeles că există și dificultăți în desfășurarea activității Seminariilor Teologice, asupra cărora nu vom insista în mod special; vom menționa totuși doar câteva:

- există dificultăți în finanțarea unor Seminarii, mai ales a celor care sunt în jurisdicția unor comunități locale din mediul rural;
- scăderea drastică a populației școlare în ultimii ani (copii ce candidează anul acesta la Seminar sunt cei născuți în 1990-1991, ani de mare cădere demografică) conduce la scăderea concurenței și implicit la scăderea calității unor clase de Seminar;
- procesul accentuat de secularizare afectează foarte puternic școlile generale din România în momentul de față și afectează implicit și Seminariile pentru că baza de selecție a tinerilor pentru Seminar o constituie absolvenții școlilor generale.

⁸ Un astfel de proiect s-a desfășurat între 2004 - 2006 la Seminarul Teologic din Iași în parteneriat cu școli din Franța, Norvegia, Danemarca, Irlanda de Nord și a primit mențiune în anul 2006 la Concursul *European Label* „pentru inițiative inovatoare în domeniul învățării și predării limbilor străine”, iar în 2007 a primit premiul al treilea pe țară la concursul proiectelor finalizate, *Made for Europe*, organizat de M.Ed.C.T.

Concluzii

Am încercat să concentrez în câteva pagini, mai întâi, tradiția Seminarului Teologic așa cum a fost ea trăită și înțeleasă în Biserica Ortodoxă Română, o școală care a făcut istorie și pentru care ar trebui scrise teze întregi de doctorat. E o tradiție care a dăruit Bisericii peste 200 de generații de slujitori ai lui Dumnezeu și ai oamenilor și care va rodi cu siguranță și în viitor. Am arătat, în al doilea rând, care este contribuția actuală a Seminarului Teologic în formarea unui tânăr slujitor al altarului, dar și contribuția lui pentru misiunea Bisericii, coeziunea comunitară, promovarea valorilor tradiționale și universale, absolut necesare pentru timpurile noastre.

* * *

Recitind după aproape doi ani acest material scris într-un context precis și cu o temă precisă, aceea de a arăta contribuția pe care școlile teologice o reprezintă pentru sistemul educațional din România, nu pot decât să reafirm și să întăresc cele scrise aici. Cadrul sistemului educațional în care ne desfășurăm activitatea însă este într-o schimbare permanentă. Începând cu 1 ianuarie 2007, România este membră a Uniunii Europene, iar faptul acesta nu lasă indiferent învățământul românesc, care trebuie să se „reformeze” permanent, potrivit „indicațiilor prețioase” provenite de la Bruxelles și Strasbourg.

O nouă provocare pentru Seminarii în momentul acesta este chiar noul *Proiect de Lege a învățământului preuniversitar*, care, deși nu o face direct, indirect pune în primejdie însăși existența Seminarilor Teologice, care sunt asimilate școlilor confesionale, cu o finanțare mai mult sau mai puțin discutabilă. E vorba de același proiect care pune în discuție și obligativitatea orei de religie la liceu. Din păcate, acestea nu pot lua locul Seminarilor în forma lor actuală, deși astăzi s-a diluat mult substanța teologică a acestora. Cred că ar fi o pierdere majoră în peisajul educațional românesc.